

Wstęp

Rozpatrując proces wychowania dzieci i młodzieży niedostosowanych społecznie, można z dużym prawdopodobieństwem założyć, że dotychczas podjęte zabiegi wychowawcze okazały się nieskuteczne i/lub nietrafnie dobrane do osobowości konkretnego wychowanka. Socjalizacja młodego człowieka nie przyniosła również oczekiwanego, pożądanego skutku (pomijając socjalizację podkulturową¹) właśnie z powodu nieefektywnych oddziaływań wychowawczych, niezaspokojenia podstawowych potrzeb, nieuwzględnienia osobowości wychowanka, czy też wreszcie niedostatecznego (braku) zinternalizowania przez niego norm i wartości społecznie uznawanych i akceptowanych. W przypadku osób młodych przejawiane zachowania społecznie nieakceptowane mogą mieć związek z pojawiającym się w okresie dorastania buntem młodzieńczym (skierowanym częstokroć przeciwko światu osób dorosłych), czy też brakiem zakorzeniania w swoim najbliższym środowisku (rodzinnym i szkolnym), przez co stają się one bardziej podatne na niepożądane, a nawet niebezpieczne wpływy zewnętrzne. Rzecz jasna, przyczyn niepowodzeń procesu wychowania i socjalizacji może być znacznie więcej i chcąc prowadzić skuteczną działalność „naprawczą” w odniesieniu do osoby niedostosowanej społecznie, należałoby je dobrze rozpoznać i przeanalizować. W niniejszym opracowaniu pragnę jednak skupić się na specyficznej metodzie pracy z dziećmi i młodzieżą niedostosowanymi społecznie, jaką jest socjoterapia i zastanowić się na ile, przy jej wykorzystaniu, możliwe będzie realizowanie wymogu podmiotowego traktowania każdego wychowanka, który jest nią objęty.

¹ Socjalizacja podkulturowa jest odmianą niedostosowania społecznego z uwagi na związek osoby z wartościami i normami podkultury pozostającej w opozycji do kultury szerszej zbiorowości społecznej. Osoba jest właściwie zsocjalizowana w obrębie własnej podkultury, jednak pozostaje w opozycji do norm i wartości powszechnie uznawanych za właściwe.

Praca wychowawcza z osobą niedostosowaną społecznie może przybierać postać oddziaływań indywidualnych (*casework*), grupowych (*groupwork*), czy wreszcie z wykorzystaniem środowiska (*network*). Metoda *groupwork* ma na celu dążenie do rozbudzania i podtrzymywania sił osoby poprzez wpływ grupy. Wywodzi się z idei samorządności, która stawia sobie za zadanie kształtowanie i ulepszanie pozytywnych stosunków międzyludzkich w grupach społecznych oraz środowiskach ludzkich. Ważnym momentem jest tutaj uświadomienie wspólnych celów, podziału ról, zaspokojenia potrzeb jednostkowych i grupowych oraz spożytkowanie wartości wytworzonych przez grupę – posłuży to lepszemu przystosowaniu osoby do życia w społeczeństwie². Grupowy charakter ma również socjoterapia będąca, jak wskazuje Jarosław Jagieła: „czymś pośrednim między psychoterapią, treningiem interpersonalnym a psychoedukacją”³. Jest to metoda pracy z osobami z zaburzeniami zachowania i niektórymi zaburzeniami emocjonalnymi przebiegająca w toku spotkań grupowych.

Idea podmiotowości w wychowaniu jest zagadnieniem, na które kładzie się bardzo duży nacisk. Nie znaczy to oczywiście, że jest to zagadnienie nowe, czego dowodzą chociażby dzieła i praca wielkiego pedagoga Janusza Korczaka, który wielką wagę przywiązywał do przyznawania dziecku prawa do szacunku i traktowania je jako osoby. Podmiotowość w odniesieniu do ogółu relacji jest aktualnie tematem bardzo szeroko omawianym. Wskazany wydaje się więc przyjrzenie się bliżej temu zagadnieniu, również w kontekście pracy z grupą socjoterapeutyczną.

Za cele niniejszej pracy postawiono:

1. Przedstawienie na podstawie literatury potrzeby podmiotowego traktowania wychowanka, odwołując się do rozważań filozoficznych, humanistycznych oraz religijnych.
2. Zaprezentowanie sylwetki osoby niedostosowanej społecznie.
3. Przedstawienie socjoterapii jako metody pracy z grupą, w której winna być realizowana idea podmiotowego traktowania wychowanka.

Książka składa się z czternastu rozdziałów o charakterze teoretycznym. W rozdziale pierwszym przedstawię definicje wychowania personalistycznego. Zaprezentuję ponadto osobę wychowanka jako podmiot oddziaływań

² A. Paszkiewicz, *Podmiotowe traktowanie wychowanka w pracy rodzinnego kuratora sądowego (ze szczególnym uwzględnieniem metody kontraktu)*, Lublin 2012, s. 77–78.

³ J. Jagieła, *Socjoterapia w szkole. Krótki poradnik psychologiczny*, Kraków 2007, s. 21.

wychowawczych. Rozdział drugi poświęcony zostanie omówieniu podstawowych definicji niedostosowania społecznego w ujęciu różnych autorów zajmujących się tym zagadnieniem, stosowanej terminologii oraz występujących typologii i podziałów, z którymi najczęściej można się zetknąć w praktyce pedagogicznej. W rozdziale kolejnym omówię zagadnienie wychowania w grupie i poprzez grupę, zalety tej formy wychowania. Ukażę ponadto specyfikę grupy rówieśniczej jako środowiska wychowawczego. W rozdziale czwartym przedstawię socjoterapię jako metodę pracy terapeutycznej z grupą, wskażę na zalety tej formy oddziaływań wychowawczych. W następnych rozdziałach omówione zostaną praktyczne zagadnienia związane z prowadzeniem zajęć w grupie socjoterapeutycznej, poczynając od diagnozowania uczestników zajęć (celem właściwego doboru składu grupy), poprzez opracowanie adekwatnych do potrzeb potencjalnych uczestników zajęć programu, aż po pierwsze kroki podejmowane w ramach zajęć socjoterapeutycznych przez prowadzącego zajęcia (zawiązanie grupy, ustalenie kontraktu, integracja grupy). W kolejnych rozdziałach omówione zostaną metody i techniki, które można wykorzystać w trakcie zajęć socjoterapeutycznych z dziećmi i młodzieżą niedostosowanymi społecznie, jak również treningi, które mogą okazać się przydatne w pracy z nimi. Następny rozdział poświęcony zostanie rolom pełnionym przez uczestników zajęć w trakcie spotkań grup socjoterapeutycznych, zarówno pozytywnych, jak i negatywnych. W kolejnym rozdziale przedstawię kompetencje oczekiwane od wychowawcy pracującego z dziećmi i młodzieżą niedostosowanymi społecznie, wskażę jakimi cechami winien się on charakteryzować. Ostatnie rozdziały dotyczyć będą trudnych sytuacji, z którymi niejednokrotnie na zajęciach socjoterapeutycznych musi mierzyć się prowadzący (opór w grupie, konflikty, naruszenia granic).

Mam nadzieję, że niniejsze opracowanie będzie przydatne dla nauczycieli i wychowawców, studentów pedagogiki, psychologii i kierunków studiów nauczycielskich i dostarczy wskazówek, jak prowadzić działania o charakterze wychowawczym z osobą niedostosowaną społecznie, z uwzględnieniem wymogu jej podmiotowego traktowania w grupie socjoterapeutycznej. Może również okazać się pomocne dla nauczycieli i wychowawców prowadzących różnego rodzaju grupy dzieci i młodzieży, nie tylko o charakterze socjoterapeutycznym.